

TECHNO PANDEMIC

Dobrin Todorov

University of Mining and Geology “St. Ivan Rilski”, 1700 Sofia; E-mail: dtodorov@mgu.bg.

ABSTRACT. The report analyses the recent mass consciousness crisis which can metaphorically be referred to as techno pandemic. This medical term is used to describe the infatuation with a spontaneously emerging ideology that promotes the voluntary dependence of people on modern technology as a way of freeing them from the constraints of the surrounding world and making their lives more comfortable. This ideology is based on the increasing addiction spreading among a growing number of contemporaries which tempts them to use an ever greater number of technical devices. Some alphabetical truths about the essence and specificities of technologies are recalled at the beginning of the report and then the problems arising in the course of their use nowadays, as well as the possible ways out of the crisis mentioned above, are discussed.

Key words: technology, ideology, pandemic, addiction.

ТЕХНОПАНДЕМИЯ

Добрин Тодоров

Минно-геоложки университет „Св. Иван Рилски“, 1700 София

РЕЗЮМЕ. В доклада се анализира наблюдавана напоследък криза на масовото съзнание, която метафорично може да се назове технопандемия. С този медицински термин се означава увлечението по една спонтанно формираща се идеология, която пропагандира поставянето на хората в доброволна зависимост от съвременната техника, като път за освобождаването им от ограниченията на заобикалящия ги свят и повишаване на удобството в живота им. Тази идеология стъпва върху все по-силното пристрастяване, обладаващо все по-широк кръг от съвременници, тласкащи ги към използване на все по-голям брой технически устройства. В началото на доклада се припомнят някои азбучни истини относно същността и особеностите техниката, а след това се разглеждат и проблемите, възникващи при нейната употреба в днешно време, както и възможните пътища за изход от посочената криза.

Ключови думи: технология, идеология, пандемия, пристрастяване.

Въведение

По обясними причини напоследък в публичното пространство често се говори за пандемии, като обикновено става дума за мащабни здравни кризи от настоящето и миналото. Ала встрани от вниманието на анализаторите на обществения живот остава задълбочаваща се криза на масовото съзнание, която метафорично може да се назове *технопандемия*. Струва ми се, че медицинският термин е подходящ за обозначаване на увлечението на много съвременни хора по една спонтанно формираща се *идеология*, която Ю. Н. Харари нарича „технорелигия“ (Харари 2018: 280). Самият термин „технопандемия“ внушава, че става дума за опасно болестно явление. Болестното състояние не е прогресът на техниката сам по себе си, а съпътната, нерелевантна вяра в него. Тук пледирам не да се сложи юзда на прогреса на техниката, което не е възможно, а да се формира *просветено* отношение към него. Просветеното отношение е обратното на *безкритична вяра* в потенциала на техниката да решава всички, вкл. екзистенциалните проблеми на съвременния човек.

Визираната тук идеология пропагандира поставянето на хората в доброволна *зависимост* от съвременната техника,

като път за освобождаването им от ограниченията на заобикалящия ги свят. Нейната крайна цел е *подчинението* от хората на различната от тях реалност чрез активно използване на все повече и все по-мощни технологии. Тази идеология намира основа в технологичната експанзия, завладяваща все повече живота на днешните хора като едва ли не природна стихия. Тя стъпва върху все по-силното *пристрастяване*, да не кажа обсебя, обхващаща все по-широк кръг от наши съвременници, тласкащи ги към използване на все по-голям набор от все по-разнообразни технически устройства. Значителна част от днешните хора по своя воля са се „заразили“ с „техновируса“, който не просто не избягват, а без съпротива му се отдават и активно разпространяват. Изолацията от него понастоящем изглежда невъзможна, а не се готвят и „ваксини“ или „лекарства“ за противодействие срещу него. Тъй като тази „епидемия“ е на път да стане всеобхватна, т. е. да придобие характера на *пандемия*, си струва поне да бъде изследвана, ако не да ѝ се противодейства. Тук в началото ще припомня някои азбучни истини относно същността и особеностите техниката, а след това ще разгледам и проблемите, възникващи при нейната употреба в днешно време. Накрая ще маркирам и някои възможни пътища за изход от посочената криза.

Място и роля на техниката в човешкия живот

В своя живот хората по необходимост взаимодействат със заобикалящия ги свят. Те търпят външни влияния върху себе си, но и въздействат върху света. Това обратно въздействие върху света става пряко или чрез изкуствено създадени от човека *средства*, като сред тях се нарежда и техниката. Терминът „техника“ произлиза от древногръцката дума τέχνη (техно), която има цяла поредица от значения, свързани с човешката дейност: правя, причинявам, произвеждам, изработвам (Стойчев 1997). Всички те предполагат използване на материални средства (оръдия) с високо ниво на боравене (сръчност) и може да се преведе най-общо като *умение* (майсторство, изкусност) в работата. Древните „техници“ (занаятчии) създавали своите продукти с ясното съзнание, че зависят от материалите (суровините), придобивани от природата, т. е. не се схващали като творци (изобретатели) „от нищо“. Нещо повече, те били убедени, че смисълът на техните усилия е в *подражание* на природата, чрез изявяване на заложените в нея възможности. Те разглеждали себе си като *помощници* на природата, за осъществяване на неща, които самата тя не е в състояние да направи. Иначе казано, те поддържали здрава връзка с естествения свят, който преобразували съобразно заложените в него потенцици.

Днес терминът „техника“ има следните речникови значения: 1) *съвкупност от средства* (приспособления, съоръжения, машини, апарати, инсталации) за извършване на някаква работа (занаят, професия) от хората с оглед постигане на целите им; 2) индивидуално *умение* (сръчност, майсторство) за изпълнение на определени похвати (способи) на конкретно действие. На пръв поглед има съществена прилика между древното и съвременното разбиране за техниката. И днес техниката се схваща като съвкупността от изкуствени средства, използвани умело при проучване, добиване, преработване и пренос на вещества и енергия от хората, създадени с естествени материали. Понастоящем техниката също заема *междинно* положение при взаимодействие на човека с природата, осъществявано при различните му дейности, най-вече трудовата. Играейки ролята на *посредник* между природния свят и хората техниката продължава да се явява същевременно и *преграда* (буфер) между тях. Акцентът днес обаче не е върху неизкоренимата *зависимост* на техниката от природата. Ударението вече се поставя върху *активното въздействие* на техниката върху природата, преследващо извънприродни цели.

Постепенното обогатяване и усъвършенстване на техниката е част от процеса на *отделяне* на човека от природния свят, който не е завършил. Тя е *изкуствен* продукт, който е въплъщение на човешкото знание, ценности, свободна воля, въображение и други ментални способности. Това произведение на хората подпомага постигането на целта им да ограничат влиянието на природната *необходимост* в живота си. Основното предназначение на техниката е да *освободи* човека от изпълнението на тежка и рутинна (прозаична) работа, като така *облекчи* съществуването му, да подобри неговото *благосъстояние* и да внесе *удобство* (комфорт) в неговия живот.

Техниката съпътства човечеството през цялото му съществуване. Тя е подпомагала хората в тяхната постоянна дейност по *приспособяване* към околната среда.

Техническите пособия служат и за значително разширяване *обратно въздействие* на хората върху околната среда. Те допринасят за умножаване на човешкия потенциал за овладяване и преобразуване на света. Техниката допринася за сбъдването на отколешни *мечти* на човека, като тази за преодоляване физическите граници на естествения свят и пределите на собственото тяло.

В дългата история на *техногенезата* са постигнати многобройни успехи, но се наблюдават и редица провали. Нейното развитие съвсем не е безоблачно, а е съпътствано с блокажи и дори регреси. Тя преминава през множество *етапи*, които могат да се обособят според вида, степента и способите за взаимодействие на човека с външния свят. В техническата сфера периодично се извършват *революции*, свързани с големи открития и изобретения, но се наблюдават и разочарования от несбъднати очаквания. Техническите революции най-често избухват, когато се промени *основния ресурс* (суровини, енергия) който се използва от хората в тяхната материална дейност.

Първоначално задачата на техниката е била да компенсира *физическата слабост* на хората. Тя е служила главно за *оцеляването* на хората чрез осигуряване на средства за препитание и защита от врагове (отбрана). Тогава тя е подпомагала неутрализирането на различни заплахи за живота им от други природни сили и същества. Постепенно тя придобива и нова функция – да служи за опознаване, овладяване и *подчиняване* (господство) на света. Чрез създаването на техническите средства хората подражават и в даден момент се опитват да заемат мястото на *боговете* в творческата работа по устройството на света. Немският философ Освалд Шпенглер смята, че хората „са създали *идеята на машината* като малък космос, който следва единствено волята на човека“ (Шпенглер 1995: 666). Според него благодарение на техниката „миниатюрният човек се движи като всевластен повелител и най-сетне усеща природата по-долу от себе си“ (Ibid, 668).

Усъвършенстването на техниката е свързано с развитието на телесните органи на хората и уменията им за тяхното използване. У човека е налице *заложба* да борави с предмети, която немският философ Имануел Кант нарича техническа или механическа. Според него „характерното за човека като разумно същество се установява още във формата и устройството на *ръката* му, на пръстите и на върха на пръстите, както в строежа им, така и в тънкия им усет, чрез които природата го е направила способен да използва не само един вид предмети, а и всички без разлика, следователно способен да употребява разум, и по този начин е показала техническата му заложба или сръчността на рода му като такава на *разумно животно*“ (Кант 1992: 224). Същевременно техниката осигурявала възможности за надмогване ограничения потенциал на човешкото *тяло*, бидейки инструмент за умножаване на природната му сила. Освен спестяване на физически усилия техниката спомага за съществено подобряване капацитета на човешките *сети*ва. Чрез използването на технически средства (например микроскопи, телескопи, сензори) се създават възможности за проникване в скритите измерения на действителността.

Техниката играе важна роля в *живота* на хората, доколкото спомага за поддържането и възпроизводството му. Тя съществено увеличава възможностите за съхраняване на човешкото съществуване чрез

предоставяне на инструменти за задоволяване както на основните биологични *нужди* на хората, така и за изкуствено създадените *потребности* (интелектуални, културни, социални, екзистенциални). Главните критерии за оценка на техническите устройства са тяхната *полезност* и *ефективност* (производителност, икономичност, рационално използване на ресурсите). Те са високо ценени и заради способността им да намалят възможността за допускане на грешки от хората при изпълнение на сложни и повтарящи се (рутинни) операции.

Техниката присъства постоянно и влияе по множество начини върху *всички сфери* на човешкото съществуване: социален живот, култура, наука, образование, стопанство, свободно време и др. Нейното развитие обаче не става във вакуум, като то търпи въздействие от страна на множество *фактори*: природни дадености, стопански дейци, политически и военни ръководители, работещи в сферата на науката и образованието, национални и регионални общности, културни и други институции и организации. Всеки от тях може да го насърчава или възпрепятства съобразно ценностите, целите и интересите си.

Техниката играе все по-важна роля в човешката *култура*, т. е. изкуствено създадения от хората свят. Самата техника е *част* от културата – способ за изява на свободното творчество на хората, което се възплъщава в средства за въздействие върху света. Благодарение на нея се осъществява сложният процес на включване в човешката дейност на взетия от природата материал. За да използват суровината, добита от естествения свят, на хората са нужни специални средства, каквито им осигурява тъкмо техниката. При тяхното създаване се трупат опит и знания, които влияят върху светоусещането, мисленето, чувствата и възприятията на хората.

Развитието на техниката в голяма степен зависи от състоянието на науката. Днес наблюдаваме тяхното *взаимно проникване*, което дава основание на френския философ Жан-Франсоа Лиотар да говори за тях вече не като за самостоятелни сфери на човешката дейност, а като за една обща сфера – „технонаука“. Според него понастоящем наблюдаваме „сливане на техниките и науките в огромен технонаучен апарат“ (Лиотар 1993: 92), който представлява инструмент за прилагане в практиката на научните открития. Благодарение на съвременните технически средства научните знания се *използват* при решаване както на теоретични, така и на практически проблеми. От своя страна техниката също *стимулира* развитието на науката, като ѝ поставя нови задачи. Лабораторната и експериментална техника подпомага научното дирене, но същевременно го прави зависимо от себе си. Понякога техническите устройства не служат за познание на реални обекти, а създават собствена действителност.

Особено силно е влиянието на техническия прогрес в сферата на производство и пренос на *информация*. През последните десетилетия бяха последователно внедрени редица нови средства за масова информация: радио, телевизия, интернет, всеки от които се разпространи бързо и намери множество потребители. Човечеството изживява огромен скок по отношение на използваните от него *средства за комуникация*. Само телефоните минаха през поредица от превъплъщения: стационарен, мобилен, „умен“. Бурно развитие наблюдаваме по отношение на създаването на нови видове *медии* – сайтове, социални

мрежи, блогове и др., които съществено променят начина, по който днешните хора се информират и общуват помежду си.

Обратната страна на техническия прогрес

Заедно с множеството улеснения в живота на хората техниката създава нови *рискове* за сигурността им – открива нови възможности за увреждане и унищожаване на околната среда, а и на самите хора. Другояче казано, техниката съдържа потенциал както за градеж, така и за разрушаване. Това е така, тъй като бидейки средство, техниката е *ценностно неутрална*. Тя може да се прилага за реализацията както на хуманни, така и на антихуманни каузи. Според руския философ Николай Бердяев техниката може да се използва както от варварин, така и от човек с висока култура. Нещо повече, той говори за „цивилизовано варварство, в което прозира не „природата“, а машината, механизъмът“ (Бердяев 1992: 135). Според него така може да се определи и съвременната „индустриална техническа цивилизация“, при която се наблюдава „снижаване на качеството“ на хората.

Могат да бъдат дадени редица примери за настъпващата *еманципация* на техниката от човека: изкуствен интелект, „интернет на нещата“, „автономни“ автомобили и пр. Тази еманципация поставя хората във функционална зависимост от нея. Днес наблюдаваме значителното *подчиняване* на редица съвременни хора на изискванията на техниката, която те използват активно в работата и бита си. Не са преувеличени опасенията, че занапред хората все повече могат да се превърнат в *придатък* на техниката. Тя внася *автоматизъм*, т. е. несвобода в човешкото поведение.

Вече не изглежда утопия създаването на *хибриди* между човеци и технически устройства, т. нар. киборги. Не толкова фантастична изглежда днес и прогнозата за „поробване“ на хората от създадени от самите тях машини. Все поплашеща изглежда перспективата за *оцеляване* на човешкия род след населване на света със самодостатъчни машини, които не са програмирани просто да изпълняват заложените от хората операции, а проявят способност за самостоятелно действие.

Съществуването на техниката има *собствена* динамика. Тя не съвпада напълно с тази на социално-културното, стопанското и политическото развитие на хората. Техниката има относително самостоятелна траектория на разгръщане, която невини е свързана с решаването на насъщните проблеми на хората. Тя притежава свой подтик за развитие, който я тласка към *самоусъвършенстване*. Този начин на протичане на техническия прогрес дава основание създателите на технически нововъведения да бъдат упрекнати в самоцелно творчество. От друга страна относителната *независимост* в развитието на техниката спрямо нуждите на обществото, прави предвиждането на бъдещето ѝ развитие трудно. Не на последно място следва да се обърне внимание и на *преходността* на повечето съвременни технически устройства. Техният кратък „живот“, честа подмяна и обреченост на бърза „смърт“ работи за обезценяването им в очите на потребителите. Те виждат в тях не екзистенциално важни и притежаващи дълготрайна стойност обекти, а едва ли не орнаменти, аксесоари и

„екстри“ в живота си. Често техническите пособия се явяват *мимолетен* отдушник на натрупаните душевни напрежения и *компенсаторен* механизъм за неудовлетворените лични желаниа и надежди.

Усъвършенстването на техниката занаят пред съвсем не е сигурно. Според испанския философ Хосе Ортега-и-Гасет „настоящият интерес към техниката не гарантира нищо, а още по-малко – самия прогрес и просъществуването на техниката“ (Ортега-и-Гасет 1993: 91). Той смята, че „в своята дълбока същност техниката е наука, а науката губи смисъла си, ако сама по себе си и като чиста наука не буди интерес; а не може да буди интерес, ако хората не се вдъхновяват от общите принципи на културата“ (Ibid). Тъкмо такава *вдъхновение* Ортега-и-Гасет не вижда у съвременните хора, които живеят със науката и техниката, но не и от искрен интерес към тях. За тази тенденция спомага и обстоятелството, че техниката постепенно се е *еманципирала* до голяма степен както от изкуството, с което има общи корени, така и от духовното творчество в широката смисъл на думата. Тя все повече става *самодостатъчна*. Техниката понастоящем се е „отвързала“ от първоначалните цели, заради които е създадена, т. е. от „външния“ – социален, културен и екзистенциален – смисъл от нейното съществуване.

Масовото навлизане на техниката в човешкия живот създава нова ситуация в различните *области* на културата. Особено силно е неговото влияние върху образованието. Прилагането на технически средства в процеса на образование и възпитание изменя почти всичките му характеристики. Променят се неговите *смисъл* (вместо личности и граждани се създават изпълнители, овладели умения за извършване на определени алгоритмизирани дейности), *учебно съдържание* (все по-визуализирано и схематизирано), *форма* (например дистанционно), видът на начинът на *общиване* между обучаващи и обучаеми (все по-често непряко), способите за *проверка* знанията на учениците и студентите (чрез тестове с предварително заложен отговор), и др. Същевременно възникват и специфични проблеми, свързани и с *унифициране* и загуба *авторския* характер на преподавателската дейност.

В областта на образованието може да се отбележи един много характерен за нашето съвремие аспект. В плана на техническите устройства се е *обърнал* редът на поколенията. Старите поколения имат все по-малко на какво да научат младите що се отнася до използването на технически средства, защото младите в това отношение – най-видно при дигиталните устройства, са и винаги ще бъдат по-напред от старите. Това е една от структурните причини за ерозията на авторитетите в образованието.

Техниката вече се е превърнала в неотменна част от ежедневието на хората, като въздействието ѝ върху него *нараства*, макар то невинаги да е положително. Това увеличаващо се влияние води до задълбочаване зависимостта на човека от използваните от него технически средства. Последните стават не само по-многобройни, но и все по-сложни, а следователно и по-крехки и *уязвими* за дефекти и откази. Съответно нараства и паниката, която се поражда у мнозина при повреда на използваните технически средства. Тези повреди дразнят, разочароват и дори отключват *агресия* у техните ползватели – обикновено насочена към други хора, а понякога пораждат и порив за унищожението им.

Благодарение на битовата техника съществено се увеличава *удобството* в живота на днешните хора. Същевременно нейното придобиване, поддържане, ремонтване и периодична замяна изискват изразходване на значителни *ресурси* (мисловни, времеви, финансови). Усложняването на техниката изисква полагане на все повече *усилия* за нейното овладяване, както и все повече внимание за поддържането ѝ в работен режим. От друга страна, придобиването на последните модели от дадено техническо устройство се превръща едва ли не в задължение за удържане и повишаване *престижа* на индивидите в обществото. В името на високата социална репутация мнозина са готови да търпят материални и душевни загуби само и само да се сдобият с актуалните технически устройства.

Тук следва да се спомене и ефектът на *разглеждане* на хората при търсенето на удобство и спестяване на усилия чрез прилагане на технически пособия. Прекаленото осланяне на техническите средства се явява пречка пред успешното *приспособяване* на хората към изискванията на природата и влошаване на функционалността на телата им чрез отслабване (атрофиране) на техните органи. Прекомерното разчитане на техниката прави хората твърде *уязвими* и понякога дори *безпомощни* да се справят ако тя откаже с елементарни проблеми от ежедневието.

Внедряването на всяко ново техническо средство променя средата и *характера* на човешкото съществуване. От хората се изискват специални усилия да овладеят новите инструменти, като нагаждат поведението си към техните изисквания. Трудностите или невъзможността да внедрят в живота си новата техника създават *дискомфорт* на мнозина. Възникват предпоставки за формиране на *технофобия* у несправящите се с все по-сложните и многобройни технически средства. Понякога се формира силна *съпротива* – обикновено неясна, срещу създаването или използването на едно или друго техническо средство, което се разглежда като заплаха за определени категории хора. Тя може да доведе до преустановяване, забавяне или замяна на неговата разработка с по-приемливо за обществото. Негодуванието и противопоставянето срещу въвеждането на новите типове техника създават предпоставки за възраждане на известните от историята *бунтове* за унищожаване на машините.

Налице вече е *изместването* на хора от машини в някои видове човешка дейност. В тях загубата на „съревнование“ между живите хора и техните „изкуствени рожби“ – автомати и роботи – е напълно реална, тъй като машините по правило са по-ефективни при извършване на операции, изискващи голяма прецизност и повторемост, макар и лишени от творчески елемент. Днес някои професии – в производството, услугите, банковата сфера и др. – вече станаха „излишни“, а упражняващите ги останаха без препитание. За да не се превърнат големи групи от хора в нежелан товар за притежателите на по-производителна техника следва да се търси *компромис* между стопанската рационалност и хуманното отношение към хората.

Опасенията за бъдещо цялостно подчинение или заместване на хората от техниката днес изглеждат *преувеличени*. Ала проблемът за еманципацията на средствата, създадени от хората за да им служат, вече е съвсем реален. Всъщност става дума за възпроизвеждане в днешния свят на класическата ситуация на разделяне на *цел* от *средство* и самостоятелно развитие на последното.

По начало средствата се създават, за да се постигат определени цели. Понякога обаче те откриват възможности за постигане на различни от първоначалните цели и водят до тяхната *подмяна* със собственото си усъвършенстване.

Не бива да се забравя, че създаването и боравенето с техниката не е *безсубектен* акт. Определени категории от хора могат да възложат нейното конструиране, други да го осъществят, а трети да се възползват от крайния резултат, но за свои цели, различни от тези на възложителя. Тъкмо последните най-често *злоупотребяват* с техническите постижения за антихуманни цели. Притежанието на все по-съвършена и мощна техника, вкл. военна, изкушава политици, бизнесмени и командири към *агресивни* действия срещу съперници и противници. Да не говорим, че новата техника може да се използва за поддържане на стария социален ред, като често служи на авторитарни и диктаторски режими. В този случай прекомерната мощ на техниката следва да *плаши*, а не да въодушевява.

Активното използване на технически средства води до формиране у някои хора на *инструментално* отношение към действителността. Те притежават освен завидна сръчност да боравят умело с технически средства, още и убеждението, че светът може да бъде променен без ограничения съобразно човешките желания, стига да бъдат открити подходящите пособия за това. Понякога този *технократичен* подход превръща и самите хора в средства за постигане на ефективност не само в стопанския, но още в обществения и личния им живот. Резултат от този начин на мислене е например т. нар. *социално инженерство*, при което се проектират и правят стъпки към налагане на „подобър обществен ред“, така както се постъпва при създаване и внедряване на нова технология.

С течение на времето техниката оказва все по-голямо влияние върху *социалния живот* на хората. Тя го променя по различни начини, като един от особено важните сред тях, е създаването на *изкуствени общности* при използване на съвременни технологии. Тези обединения често оспорват първостепенната роля в живота на хората на традиционните *колективи*: семейство, род, етнос, нация, религиозни и културни обединения и ги заместват с нови, обикновено нетрайни общности с хлабави, краткотрайни и едноизмерни връзки между участниците. От друга страна, съвременната техника води до нови социални *разслоения* и *неравенства*: например между имащите и нямащите достъп до най-модерните технически средства (индивиди, общности, държави). Не на последно място, притежаването и успешното ползване на технически средства вече става важен показател за *степента на развитие* на индивиди, общества, цивилизации. След неговото прилагане се пренебрегват или направо изоставят критерии за оценка на това развитие от *нематериален* (духовен, идеален) характер.

Глобалното разпространение на дигитални устройства – днешния основен символ на техническия прогрес, има *амбивалентни* социални последици. От една страна то задълбочава неравенствата между Север и Юг – развити и неразвити страни, но заедно с това мощно демократизира слабо развитите общества. В края на краищата всеки афганистански нелегален мигрант има в джоба си смартфон, с който е непрекъснато в мрежата и е информиран за всичко, за което иска да е информиран.

Мнозина днес обръщат внимание върху екологичните проблеми, възникващи във връзка с активното внедряване

на все повече и все по-мощни технически средства. На дневен ред стои въпросът за съхраняване и установяване на нов *баланс* между човечеството и природата, включително чрез държавно и наддържавно регулиране използването на новопоявилите се технологии. Актуален става въпросът за противодействие на неравния достъп, на тенденциите за „приватизиране“ и изкористяване употребата на технологичните постижения. Предстои да се потърси механизъм за своевременно *споделяне* на технологии, които откриват възможности за съвместно използването на общите територии (световните океани, полюсите) на земята, за космическите изследвания и други инициативи, спомагащи за развитието на човечеството като цяло.

Възможното овладяване експанзията на техниката и лечението на технопандемията

Като имам предвид казаното дотук мога да заключа, че днес е важно да се преосмисли предразсъдъкът, превърнал се едва ли не в мисловна аксиома, че не бива да се поставят никакви *ограничения* (спирачки) пред развитието на технологиите. Нужно е да се убедят привържениците на „технорелигията“, че в човешкия живот водещи не бива да стават *средствата* за промяната на обитаваната от хората реалност, а да се съхранят хуманните *ценности* и *цели*, на които те да служат. Пренебрегването на тези ценности и цели, в името на конюнктурни ползи и частни интереси създава заплахи за човечеството.

Важно е заболелите от „техновируса“ да разберат, че внедряването на създаваните непрекъснато нови технологии не е задължително, тъй като не съществува никаква *необходимост* – природна, социална, културна или екзистенциална – това да се прави. Напротив, хората като свободни същества сме длъжни да преценяваме във всеки конкретен случай кои, кога, къде, в каква степен и дали изобщо да въвеждаме новопоявилите се технически средства. Днес вече е ясно, че е нужно канализиране на техническия прогрес, което да противодейства на *стихийността* в неговото разгръщане. Потребността от предвиждане на ефектите от внедряването на новите технологии предполага установяване на *контрол* от страна на хората върху този процес и ограничаване на антихуманните последици от тяхното използване.

Без да изпадаме в технофобия съвременните хора следва да се откажем от хипертрофиралата вяра във *всемогъществото* на технологиите. Да преодолеем техническия *фетишизъм* и хиперболизираните надежди за своето бъдещо добруване, свързани с безпределното усъвършенстване на техническите пособия. Време е да осъзнаем, че те могат да бъдат както много полезни средства за решаване на човешките проблеми, така и да нанесат огромни щети на хората, ако не са съпроводени с усилия за тяхното очовечаване. Нужно ни е *отрезвяване* и излизане от заслеплеността, предизвикано от огромния потенциал на все по-мощните технически средства, създавани от някои от нас. Належащи са активни действия за „лечение“ от технологичната *наркомания*, която застрашава човешкото телесно и ментално здраве. Начинът за решаване на тази задача е формулирането на собствено *хуманни цели*, създаване на предпоставки за *свободна* изява на *творческите* способности на хората при

тяхното постигане и на стимули за поемане на отговорност за себе си и света, който обитаваме при разумно използване на техническите средства.

Литература

Бердяев, Н. 1992. *За робството и свободата на човека*, УИ „Св. Климент Охридски“, София.

Кант, И. 1992. *Антропология от прагматично гледище*, УИ „Св. Климент Охридски“, София.

Лиотар, Ж.-Ф. 1993. *Постмодерното, обяснено за деца*, ИК „Критика и хуманизъм“, София.

Ортега-и-Гасет, Х. 1993. *Бунтът на масите*, УИ „Св. Климент Охридски“, София.

Стойчев, В. 1997. Тεχνη – генеалогия на смисъла // *Философски алтернативи*, бр. 2.

Харари, Ю. Н. 2018. *Ното Deus. Кратка история на бъдещето*, „Изток-Запад“, София.

Шпенглер, О. 1995. *Залезът за Запада*, т. 2, ЛИК.